

MAKEDONYA TÜRK AĞIZLARINDA İKİ SESİN DURUMU ÜZERİNE:

“Ö” ÜNLÜSÜ VE “H” ÜNSÜZÜ

Oktay AHMED*

Özet

Tüm ağızlarda olduğu gibi, Makedonya Türk ağızlarında da Standart Türkçeye kıyasen, bir yandan bazı seslerin eksikliği, diğer yandan da bazı farklı seslerin varlığı göze çarpmaktadır.

Makedonya Türk ağızlarında “ö” ünlüsü ve “h” ünsüzünün yok olduğu veya çok sınırlı kullanımı olduğuna dair çalışmalar vardır.

Ancak, bazı ağızlarda *köpek, göl, kör gibi, ihtiyar, ihtiyaç* gibi örneklerde bu seslerin gayet sağlıklı bir şekilde yaşadığı görülmektedir. Tabii ki, bu iki ses Makedonya genelindeki tüm Türk ağızlarında görülmemektedir.

Bu çalışmada, bugün Makedonya Türk ağızlarında bu iki sesin durumu ele alınmaktadır.

Anahtar kelimeler: Makedonya Türk ağızları, ö ünlüsü, h ünsüzü, fonetik, fonoloji.

ON THE STATUS OF TWO SOUNDS IN THE TURKISH DIALECTS
IN MACEDONIA: THE VOWEL “Ö” AND THE CONSONANT “H”

Abstract

As in all dialects, comparing to the standard Turkish, Turkish dialects in the Republic of Macedonia have some less and some extra sounds.

There are some works treating the vowel “ö” and the consonant “h” in the Turkish dialects in Macedonia.

But, it's obvious that in the examples such as *köpek, göl, kör gibi, ihtiyar, ihtiyaç*, etc., these sounds show themselves in a very healthy way. Of course, these two sounds are not used in all Turkish dialects in Macedonia.

This paper treats the status of these two sounds.

Keywords: Turkish dialects in Macedonia, vowel ö, consonant h, phonetics, phonology.

---

* Prof. Dr.; Aziz Kiril ve Metodiy Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, oktayahmed@gmail.com

Giriş

Balkan Türk ağızları üzerine ilk incelemeleri Polonyalı Türkolog Tadeusz Kowalski 1919 ve 1926 yılında yapmıştır (Kowalski, 1919; Kowalski, 1926). Bundan sonra ancak Macar Türkolog Gyula Németh 1956 yılında “Bulgaristan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine” adlı Sofya’da yayımladığı çalışmasında (Németh, 1956), Balkan Türk ağızlarını, dolayısıyla kısmen Makedonya Türk ağızlarını da ele almış ve sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmaya göre, Makedonya Türk ağızları, “Batı Rumeli Türk ağzı”na girer (Németh, 1983).

Makedonya Türk ağızlarının bazı özelliklerini daha 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren takip edebiliyoruz. 19. yüzyılın ünlü Makedon aydını Görgi Pulevski’nin 1873 ve 1875 yıllarında Belgrad’da yayımladığı “Dört Dilli Sözlük” (Пулевски, 1873) ve “Üç Dilli Sözlük”lerinde (Пулевски, 1875), dolaylı bir şekilde olsa bile, Makedonya Türk ağızlarının özelliklerini görebiliyoruz. Bu sözlüklerde Türkçe kısımlar Pulevski’nin kendisi ve adları bilinmeyen çevirmenler tarafından çevrilmiştir. Farklı Türk ağızlarının özelliklerini görebildiğimiz için, sözlüklerde Türkçe kısımların sadece bir kişi değil de birden fazla kişiler tarafından çevrildiği sonucuna varabiliriz. Yine de, her iki çalışma, tarihî Makedonya Türk ağızları için çok önemlidir. Türkçe 19. yüzyılda fonetik olmayan Arap harfleriyle yazıldığı için, kelimelerin gerçek sesleri takip edilemiyordu. Oysa Pulevski’nin bu sözlükleri Kiril harfleriyle, daha doğrusu kısmen fonetik alfabeye yazıldığı için, Makedonya Türk ağızlarının bazı ses özelliklerini daha kolay takip edebiliyoruz.

II. Dünya Savaşı’ndan sonra bu ağızlarla ilk defa yabancı araştırmacılar ilgilenmiştir. Louis Katona 1969 yılında “Le Dialecte Turc de la Macédoine de L’ouest” (“Batı Makedonya Türk Ağzı”) (Katona, 1969), Zsuzsa Kakuk ise 1972 yılında “Le dialecte turc d’Ohrid en Macedoine” (“Makedonya’da Ohri Türk Ağzı”) (Kakuk, 1972) adlı çalışmasını yayımlamışlardır.

Ardından da daha çok yerli araştırmacılar bu işe kollarını sıvamışlardır (ayrıntılı bilgi için bk. Ахмед, 2001: 5-20; Ахмед, 2004: 16-21).

2002 yılında yapılan son sayımlara göre, Makedonya Cumhuriyeti’nin toplam nüfusu 2.022.547’dir. Bunlardan 77.959’u kendi etnik kökenini Türk olarak beyan etmiştir (Државен завод за статистика, 2005: 34). Diğer bir ifade ile, Makedonya’da toplam nüfusun %3.96’sı Türktür.

Makedonya Türk Ağzlarında “Ö” Ünlüsü ve “H” Ünsüzü

Bazı araştırmacılar, genel olarak “ö” ünlüsü ve “h” ünsüzünün Makedonya Türk ağzlarında var olmadığını iddia ederler, ancak bu iddialar Üsküp ağzından hareketle yapılmıştır. Yabancı bilim insanlarının çalışmalarında, bu ağzları bizzat kendileri bilmedikleri için, birçok hata göze çarpmaktadır. Onun için bunların çalışmaları her zaman güvenilir kaynak değildir. Devamda, bu iki sesin bu ağzlardaki durumu, şu ana kadar yapılan çalışmalardan hareketle ele alınacaktır.

“Ö” Ünlüsü

Bu ünlü, Türkçe kelimelerde sadece ilk hecede gelebilir. Yabancı kelimelerde sonraki hecelerde de görülür, ancak bunların sayısı çok azdır. Daha da az kelimedede ise, Türkçeye girerken kaynak yabancı dilde görülmeyen yerde de eklenmiştir (“kontör” gibi).

Kullanılan yerlerde bu ünlünün özellikleri standart Türkçedeki gibidir.

Görgi Pulevski’nin 1873 ve 1875 baskılı sözlüklerinde Kiril harfleri kullanıldığı için, bu sesin varlığını dolaylı bir şekilde öğreniyoruz. Daha doğrusu, Türkçe metinlerde “ђ” (ince “g”) harfini kullandığı kalın ünlülü hecelerde aslında kalın değil de ince ünlünün var olduğunu iddia edebiliriz. Dolayısıyla, 19. yüzyılda bazı Türk ağzlarında “ö” ünlüsünün varlığı kanıtlanmış olur. Hangi ağzların söz konusu olduğuna gelince ise, bunu kesinlikle söyleyemeyiz çünkü Pulevski’nin sözlüklerinde birden fazla ağız özelliği görebiliyoruz. Bunun nedeni de, Türkçe kısımların birden fazla kişi tarafından çevrilmesidir.

Pulevski’nin “Üç Dilli Sözlük”ünden bir örnek: “Yarabi anılrs enyükseg merkumlig, ki bizi yaradtıran ve dahi bitün dünyanın şavklığıyi **görünan**, ve **görünmeyen** dahi, iç olmamakdan” (Пуљевски, 1875: 5).

Öte yandan, bazen “ö” sesinin varlığını bağlamdaki seslerden çıkaramıyoruz, çünkü bu kelimelerin bugün dahi bazı ağzlarda “o”lu varyantları vardır. Örneğin: “Dordunci gününde alah, ne yaradti?” (Пуљевски, 1875: 6).

Ülkenin batısında bulunan **Gostivar** Türk ağzında “ö” sesi yok (Tufan, 2007: 73). Bu ağzıda “ö” sesi ya “ü” ya da “u” sesine dönüşür (Tufan, 2007: 74). Şirin Tufan, diğer Makedon araştırmacıları gibi, burada etraf dillerinin etkisini vurgulamaktadır (Tufan, 2007: 205). Böylece, Gostivar Türk ağzının ünlü sistemi, başta Makedonca ve Arnavutça olmak üzere, temas ettikleri Hint-Avrupa dillerinin ünlü sistemine benzetilmiştir.

Gostivar’a yakın olan **Vrapçište** köyünde de “ö” sesi yoktur. Bunun yerine “ü” ünlüsü kullanılır: üdeyceğ < ödeyecek, ügünürsük < övünürüz, üle < ögle, üli < ölü, üt < öd, ütee <

öteye, ürürler < örerler, ünemli < önemli, ümür < ömür, ün < ön, önce < önce vb. (İbrahim, 1997: 1).

Kuzeye doğru ilerlerken, **Kalkandelen** Türk ağzında da “ö” sesi yoktur ve onun yerine “ü” ünlüsü gelir. (Hasan, 1983).

Buna keza, **Üsküp** Türk ağzında da “ö” ünlüsü bulunmamaktadır. Bu “ö” ünlüsü yerine “ü” kullanılır: küpeç < köpek, büreç < börek, küsteç < köstek, büle < böyle, şüle < şöyle, üle < öyle vb.

Németh de bu değişime birkaç örnek vermektedir: küpri < köprü, ürdek < ördek (Németh, 1983: 125).

Katona’da çok az sayıda Üsküp ağzı örneğine rastlanmaktadır, ancak bunlar da bu değişimi desteklemektedir: süledım < söyledim, süledi < söyledi (Katona, 1969: 113).

Macar Türkoloğu Gyula Németh, Makedonya Türk ağızlarında ö>o, ü>u değişimi yoktur dese de (Németh, 1983: 123), burada var olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin: kor < kör, gibi.

Makedonya’nın doğusuna geçince, **Kumanova** Türk ağzı Üsküp ağzına çok benzerdir. Janos Eckmann’ın 1962 yılında yayımladığı bir çalışmada Makedonya Türk ağzı ele alınmıştır. Çalışmada, “ö” ünlüsü kullanılmamaktadır (Eckmann, 1962). Bugün Kumanova’da artık neredeyse Türk yaşamamaktadır. 2002 yılı son sayımlarına göre, Kumanova’da 292 Türk yaşamaktadır ancak kasabada Türkçe eğitim yapan okullar bulunmadığı için, çocuklar ya Makedonca ya da Arnavutça eğitim görmektedir. Evlerde de artık Türkçe işitmek çok zordur. Bunun için, Eckmann’ın çalışması, son kayda değer çalışmadır.

Dinler (Çırnilište) köyü, İştip kazasının Ovçepole nahiyesine bağlı bir köydür. Bu köyde konuşulan Türk ağzı üzerine János Eckman çalışmıştır. Eckman da malzemeyi Edirne’ye göç eden bir göçmenden derlemiştir. Çalışmaya göre bu ağızda “ö” ünlüsü vardır: göy < göğü, ölejē sıra < öleceği sırada, ötey < öteki vb. (Eckmann, 1960: 197). Çok ilginçtir ki, bu ağızdaki bazı kelimelerde u/ü yerine o/ö vardır: ebeğömeji < ebeğümeci, ör- < ürü-, hócere < hücre, ökümat < hükümet, örmet < hürmet vb. (Eckmann, 1960: 191-192).

Yine ülkenin doğusunda bulunan **Radoviş** Türk ağzında “ö” ünlüsü kullanılmaktadır: güzeller < güzellere, kövermedi < koyvermedi, söyledi, gördüm, köyün, nöbetçiler, köfteleri, döndi < döndü, önüne, dörder, köpegi < köpeği, kömür vb. (Алил, 2000: 34). Ancak “ö” sesinin “ü” ünlüsüne de dönüştüğü görülür: güz < göz, gütüri < götürüyor, gürümce < görümce, günderi ıar < gönderiyorlar, üysüz < öksüz, üldi < öldü, gürdi < gördü, südün < söğüdün,

günlüm < gönlüm, sünerim < sönerim, üredenlere < öğretenlere, üretmen < öğretmen, sülenme < söylenme (Алил, 2000: 34). Bu tereddüt öteki Türk ağızlarında da görülmektedir.

Németh, geniş-yuvarlak olan “ö” sesinden sonra dar-düz olan “i” sesinin de geldiğine örnek olarak köpri < köprü örneğini vermiştir (Németh, 1983: 125). Diğer ağızlarda “i” sesinin gelmesi için, kendisinden önce dar-yuvarlak “ü” veya “u” sesinin gelmesi gerekir. Bu da, Radoviş ağızını ilginç kılan özelliklerden biridir.

Doğudan güneye doğru giderken, **Valandova** Türk ağızı üzerine çok kapsamlı çalışmayı Nazim İbrahim yapmıştır. Bu ağızda “ö” sesi vardır. Hatta “e”, “o” ve “ü” sesleri de bazen bu ünlüyle değiştirilir: ökümatta < hükümette, övey kızı < üvey kızı, böbäk < bebek, böyük < büyük, çöcöklär < çocuklar, dönür < dünür, yördükleri < yürüdükleri, yörümüş < yürümüş. (Ибрахим, 2007: 71). Sadece bir örnekte “ö” sesinin “ü”ye dönüştüğü kaydedilmiştir: üretmiş < öğretmiş (Ибрахим, 2007: 71). Kelime başında standart Türkçedeki “ö” sesi Valandova Türk ağızlarında “o” olarak görüldüğü örnekler de vardır: obir < öbür, obirine < öbürüne (Ибрахим, 2007: 71), ancak burada Türkiye Türkçesindeki değişme (gerileyici uyum) bu ağızda bitmemiştir.

Yine güneyde, ancak batıya doğru gidildiğinde, **Manastır** kasabası bulunmaktadır. Manastır’da da Türk ahalsinin sayısı çok düşmüştür. Son sayımlarda 1610 kişi kendini Türk olarak ifade etmiştir (Државен завод за статистика, 2005: 34), ancak bunların en büyük bölümü bugün evde Makedonca konuşmaktadır. Manastır Türk ağızında “ö” ünlüsü vardır: böyük < büyük, dört, kövde < köyde, kövlerden < köylerden, söylädi < söyledi vb. (Katona, 1969: 109-111). Bazı öteki ağızlarda olduğu gibi, burada da bazı kelimelerin telaffuzunda tereddüt göze çarpmaktadır. Diğer sözlerle, ö>ü değişmesi de var: ülüm < ölüm, ülmiş < ölmüş vb. (Katona, 1969: 112).

Manastır’ın 40 km kadar batısında bulunan **Resne** kasabasında ve etraf köylerde “ö” ünlüsüne bol bol rastlanır. Verilen örneklerden de görüleceği üzere, bu ünlü kelime başında kullanılmaz. Birinci hecede de kendisinden önce herhangi bir ünsüzle değil de sadece “ç”, “d”, “g” ve “k” ünsüzleriyle beraber kullanılır. Örneğin: göresın < göresin, gömleçesini < gömleğini/gömlenciğini, çöcük < çocuk körürüs < koyuveririz (salıveririz), kör, dört, göçürdi < göçürdü (gönderdi), gönenésın < gönenesin vb. (Ахмед, 2001: 54). Bazı deyimlerde de rastlanır: Öv nedir övmeyçin, a yok sövmeyçin (Hasan, 1997: 73).

Etraf köylerden sadece Lahçe (Маk. Лавци) köyünde “ö” ünlüsüne rastlanmamaktadır. Bunun nedenini, köyde ağır etkisi olan Arnavutçaya bağlamak lazımdır. Diğer köylerde bu etki ya çok az, ya da neredeyse hiç yoktur. Dolayısıyla, öteki köylerde “ö” ünlüsüne rastlanır. Öteki

Makedonya Türk ağızlarında olduğu gibi, buradaki köylerde de ö>ü değişimine rastlanır: güreym < göreyim (Bela Çırkva köyü), gürecen < göreceksin (Lahçe köyü) vb. (Ахмед, 2001: 54).

Katona (1969: 110), çocuk < çocuk ve birçok “ö” içeren başka kelimenin varlığından da bahsetmiştir. Bu kelimelerde, standart Türkçede bulunmayan yerlerde bile “ö” ünlüsü kullanılmıştır: devlet < devlet (hükümdar), körük < koyuverilmiş (salıverilmiş), köverir < koyuverir (salıverir) vb. (Ахмед, 2001: 54).

Oyle, boyle, şöyle kelimelerine gelince, Katona bunlara yanlış açıklama vermiştir. Bu örneklerde Katona (1969: 107)’nin iddia ettiği gibi ö > o değişmesi söz konusu değildir. Yukarıda Valandova ağızında da olduğu gibi, burada da mevzu bahis gerileyici uyumun tamamen bitmemesidir.

Doğuya devam ederken, Resne’nin bulunduğu Prespa bölgesinden Ohri bölgesine gelinir. Bölgenin en büyük kasabası olan **Ohri**, yine 15 km kadar batısında bulunan **Ustruga** kasabası Türk ağızlarında da “ö” ünlüsüne çok rastlanır: gölde < göle/gölde, köpek, söylemeden, görür görmez, dönünces < dönünce, görünce, gözler, köyde < köye/köyde vb. Bu ağızların Resne’den tek farklılığı, burada “ö” ünlüsünün kelime başında da kullanılmasıdır: öğretirler < öğretirler, ömür, önünde, önüne, öte < öte/öteye/ötede vb. Burada da “o”ların “öye” değiştiği görülür: çocuk < çocuk gibi. Ohri ve Ustruga Türk ağızlarının Resne’yle bir başka benzerliği de, bazı birleşik kelimelerde gerileyici uyumun bitmemesidir: obiri (öbürü), boyle, şöyle, oyle vb. (Ахмед, 2004). Katona bu ağızlarda bu durumu ö > o değişmesi olarak gösterilmiş, ancak burada değişme yok, sadece gerileyici uyumun tamamen bitmemesidir: oylä, boylä, soylä (Katona, 1969: 107). Dolayısıyla, yabancı araştırmacıların çalışmalarına ihtiyatlı yaklaşmak gerekmektedir.

“H” Ünsüzü

Esasen Türk kökenli kelimelerde “h” ünsüzü bulunmaz. Bugün “h” ünsüzünü içeren tüm kelimeler eskiden “k” ünsüzünü içerirlerdi (Ergin, 2002: 58). Bu ses, eski Anadolu Türkçesinde Türkçe kelimelerin içinde k>h değişmesinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İlk önce başlangıçta yazılı metinlerde her iki ses yan yana kullanılmıştır, ancak daha sonraları “k” ünsüzü yerini “h” ünsüzüne bırakmıştır (Karahan, 1996: 128; Karahan, 2006: 7). Bu değişimin sonucu ortaya çıkan kelimeler ve bazı ses yansıması kelimelerin dışında, “h” sesini içeren tüm diğer kelimeler yabancı kökenlidir. Sızmalı ünsüz olduğu için, bazen ünlü olarak da işitilir (Banguoğlu, 2007: 42). Yumuşak özelliklerinden dolayı, bazı ağızlarda o kadar yumuşak ve sessiz telaffuz edilir ki, düşme eğilimi göstermektedir.

Kowalski “h” sesinin yitirilmesini Slavcanın (Slav dillerinin) etkisine bağlar, ancak Németh bunun doğruluğundan şüphelenir (Németh, 1983: 129).

19. yüzyıl Makedonya Türk ağızlarından konuya girersek, tekrar **Pulevski**’yle başlamak lazımdır. “Üç Dilli Sözlük”ten bir örnek verelim: “**Dahi**, Makedonlular kavimdir ve yerini **dahi** onların anılır Makedoniya, **her** kim Makedoniyada yaşarsa, Makedonlu anılır.” (Standart Türkçe karşılığı: “*Dahası, Makedonlular kavimdir ve onların yaşadığı yerin adı Makedonya’dır. Makedonya’da yaşayan herkese Makedonlu denilir.*”) (Пуљевски, 1875: 49).

Ülkenin kuzeybatısındaki **Gostivar** Türk ağzında “h” ünsüzü hiç kullanılmaz. Düşme kelimenin başında, içinde ve sonunda görülür: aykırır < haykırır, erkes < herkes, ane < hani, episi < hepisi, daa < daha, paali < pahalı, şeer < şehir, saba < sabah, güna < günah vb. (Tufan, 2007: 202-204).

İlginçtir, Gostivar’ın hemen yanındaki **Vrapçište** köyünde ise “h” sesi çok sınırlı bir şekilde kullanılmaktadır: haçın < haçan (ne zaman), halal, haps, hasretlik < hasretlik, haşaş < haşhaş, hediye < hediye, henıs < henüz, hümet < hizmet vb. (İbrahim, 1997: 271-273). “h” sesinin düşmesi ise bu ağızda en yaygın ünsüz düşmesidir ve kelimenin her pozisyonunda meydana gelir: aber < haber, açın < haçan, afta < hafta, Alime < Halime, amam < hamam, ane < hane, asta < hasta, āzır < hazır, edieler < hediyeler, ızlı < hızlı, itiyar < ihtiyar, ucum < hücum, urma < hurma, baçenin < bahçenin, ciana < cihana, kave < kahve, makeme < mahkeme, Abdula < Abdullah, günā < günah, sabā < sabah, silā < silah, tezgā < tezgah vb. (İbrahim, 1997: 58-59).

Vrapçište Türk ağzında bazı kelimelerde “h” türemesi de görülmektedir: haşure < aşure, hambar < ambar vb. (İbrahim, 1997: 272).

Kalkandelen Türk ağzında da “h” sesi çok sınırlı bir şekilde vardır: **Haydan** gelen **huya** gider; Hazır cevaplık işe yarar (Hasan, 1997, s. 54-55). Horoz eti yemek (Hasan, 1997: 143).

Üsküp Türk ağzında “h” sesi kesinlikle yoktur.

Kumanova Türk ağzında, Eckmann (1962: 132)’ye göre, “h” ünsüzüne rastlanır, ancak burada da kullanım çok çok sınırlıdır. Örneğin: Kardaşlarının birine der: Hayde git filan bagda, bir az üzüm al!

Dinler ağzında bir tereddüt söz konusudur. Bazen kelime başında “h” vardır, bazen de yoktur. Düşme durumları daha sıktır: açan < haçan, afta < hafta, antal < hantal, apis < hapis, auç < avuç, ayvan < hayvan, azi-ran < haziran, enüs < henüz, erif < herif, i-be < heybe, ikmet < hikmet, ökumat < hükümet (adliye), örmet < hürmet, Üsi-n < Hüseyin. Düşme sadece kelime

başında değil, tüm diğer pozisyonlarda da görülebilir: dā < daha, kabāt < kabahat, märebe < muharebe, yau < yahu, işalla < inşallah, tespi < tespih, vb. Vrapçişte ağızda olduğu gibi, burada da birkaç kelimenin başına “h” getirilmiştir: hambar < ambar, harın < arın (uzun zaman çalıştırılmamış hayvan), helbet < elbette. Eckmann’a göre, bu ağızda bazen serbest konuşmada ünlü ile başlayan bütün kelimelere “h” ünsüzü eklenebilir: honi haradım < onu aradım, haman ne haci < aman ne acı vb. Tereddütleri şu gibi örneklerde görmek mümkün: adam / hadam, Âdem / Hâdem, aga / haga (ağabey), âs / hâs (ağız), asta / hasta, ayakkabı / hayakkabı, Ayşe / Hayşe vb. (Eckmann, 1960: 195-197).

Radoviş Türk ağızında da “h” ünsüzü tamamen yoktur diyemeyiz. Sevin Alil buna “bitmemiş fonetik süreç” demektedir. Bazı örneklerde bu ünsüz düşer (sabāa < sabaha, märebe < muharebe, kâveler < kahveler, Allāim < Allahım, i ħ < hiç), bazılarında ise kendini korumuştur: (hanumiyle < hanımıyla, haġ < hal, hediye, hapısta < hapishanede). Bazı yerlerde ise “ğ” ve “k” ünsüzleri yerine “h” kullanılır: ahşam < akşam, parmahını < parmağını, ahşamlık < akşamlık, akşam yemeği (Алил, 2000: 69).

Valandova ağızında çok az örnekte “h” sesine rastlanır: hayātımıs < hayatımız, hazıġalar < hazırlarlar, hepisi < hepsi, hıdırlezde < hidrellezde, hicbi < hiçbir, hōj < hoş, ahrette < ahirette, bahçeyde < bahçede, sārhoj < sarhoş, Alah < Allah. Ancak aynı kelimeleri başka konuşmacıların farklı telaffuz ettiği de görülebilir (Ибрахим, 2007: 139-140).

Manastır Türk ağızında bugün “h” sesi yok: âtır < hatır vb. (Katona, 1969: 103).

Manastır’a kıyasen, **Resne** ağızında “h” ünsüzü çok sınırlı da olsa, kullanılmaktadır, ancak tamamen düşme eğilimi göstermektedir. Bu ünsüzü içeren sadece birkaç örnek kaydedilmiştir: hayde < haydi/hadi, ihtiyar, her (Ахмед, 2001: 78-79), haġva < helva (Ахмед, 2004: 288) vb. Ancak, bu örneklerin bazılarında tereddüt vardır ve “h” ünsüzünü içermeyen varyantlar da kullanılır: ayde / hayde, itiyarlar / ihtiyarlar vb. (Ахмед, 2001: 79).

Resne’ye benzer bir şekilde, **Ohri** ve **Ustruga** Türk ağızlarında da durum buna çok yakındır, yani sınırlı da olsa, “h” ünsüzü kullanılmaktadır.

Ohri ağızına birkaç örnek: heppisi < hepsi, hucum < hücum, hisse, halk, Hristiyan vb.. Bazı kelimelerin telaffuzunda tereddüt görülmektedir: er / her, iç / hiç, ucum / hucum < hücum, eppisi / heppisi < hepsi, alva / halva < helva vb. (Ахмед, 2004: 253-365).

Ustruga Türk ağızına örnekler: her, hiç, hanımteze < hanım teyze, hade < haydi vb. (Ахмед, 2004: 257-365).

Sonuç

Bazı araştırmacılar, “ö” ve “h” seslerinin yokluğunu Makedonca ve Arnavutçanın etkisine bağlamışlardır, ancak Makedonya’nın doğusundaki ağızlarında bunların etkisi yok veya çok azdır ve yine de bu seslerin kullanımı kısıtlıdır. Dolayısıyla, yabancı araştırmacıların çalışmalarına ihtiyatlı yaklaşmak lazımdır.

“ö” ünlüsü Makedonya’nın kuzey Türk ağızlarında (Gostivar, Vrapçište, Kalkandelen, Üsküp, Kumanova) yoktur. Tüm diğer ağızlarında ise kullanılmaktadır. Bu sesin kullanımında tereddüt pek söz konusu değildir. “ö” sesinin bu ağızlardaki varlığını Pulevski’nin 19. yüzyıl sözlüklerinde de görmek mümkündür. Ünlü Makedon araştırmacısı Oliver Yařar-Nasteva da “ö” sesinin Makedonya Türk ağızlarının çoğunda “ü” olduğunu tahmin etse de (Јашар-Настева, 2001: 180), bu çalışmada Makedonya’nın en büyük kesiminde konuşulan Türk ağızlarında “ö” sesinin var olduğu görölmektedir.

“h” ünsüzü ise hiçbir yerleşim biriminde egemen değildir. Makedonya Türk ağızlarında varlığını 19. yüzyıl Pulevski’nin sözlüklerinde de görebiliyoruz. O zaman da, bugün olduğu gibi zayıf bir sestir. Gostivar, Üsküp ve Manastır Türk ağızlarında bu ses hiç yokken, diğer ağızlarında da çok sınırlı kullanımı vardır. “h” sesini içeren kelimelerin de bu sesi içermeyen varyantları kullanımdadır. Dolayısıyla, Makedonya Türk ağızlarında “h” ünsüzünün tereddütlü kullanımı vardır. Bu ünsüzün tamamen kaybolma ihtimali bir hayli büyüktür, ancak bundan emin olamayız, çünkü Türk evlerinde izlenen Türkiye televizyon kanallarından standart Türkçe kendini daha egemen duruma getirebilir, bu da “h” ünsüzünü tamamen kaybolmadan kurtarabilir.

“h” sesi düşünce de, kendisinden önce veya sonra gelen ünlülerde uzalma (örneğin Resne’de: gö̇sünde < göğsünde (Ахмед, 2001: 54)) gibi farklı fonetik olayları görülebilir.

“h” sesinin düşme nedenlerine gelince, bunun etraf Hint-Avrupa dillerinin etkisi olduğu iddia edilir. Bu doğru olabilir, ancak bu düşme olayı bazı Türkiye ağızlarında da göröldüğü için, bu iddia tartışılır ve nedenlerini daha geniş çapta ele almak gerekir.

Transkripsiyon İşaretlerinin Anlamı

˘	-	vurgu grubu
ā	-	uzun “a”
ä	-	“a ve “e” arasında bir ünlü
ē	-	uzun “e”
ī	-	uzun “i”
ḳ	-	kalın “k”
ḷ	-	kalın “l”
ö	-	kısa, bulanık “o”
ó	-	vurgulu “ö”
ú	-	vurgulu “ü”
ū	-	uzun “ü”

Kaynaklar

- Ahmed, O. (2001). *Fonetiski i leksički karakteristiki na turškiot govor vo Resen i resensko*. Neobjavena magisteraska teza. Skopje: Filološki fakultet “Blaze Koniski”.
- Ahmed, O. (2004). *Morfosintaksa na turškiite govori od Ohridsko-Prispanski region*. Neobjavena doktoraska disertacija. Skopje: Filološki fakultet “Blaze Koniski”.
- Alil, S. (2000). *Turškiot govor vo Radoviš i radoviško*. Neobjavena magisteraska teza. Skopje: Filološki fakultet “Blaze Koniski”.
- Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK.
- Државен завод за статистика. (2005, мај). *Попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија, 2002 (Дефинитивни податоци, книга XIII)*, Скопје.
- Eckmann, J. (1960). Dinler (Makedonya) Türk Ağzı. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*. Ankara: Türk Dil Kurumu. s. 189-204
- Eckmann, J. (1962). Kumanova Türk Ağzı. *Németh Armağanı*. Ankara. s. 111-144.
- Ergin, M. (2002). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak.

- Hasan, H. (1983). Kalkandelen Türk Ağzı. *Sesler*, XIX(173). Üsküp. s. 103-130.
- Hasan, H. (1997). *Makedonya ve Kosova Türklerince Kullanılan Atasözleri ve Deyimler*. Ankara: TDK.
- İbrahim, N. (1997). *Vrapçište ve Yöresi Türk Ağzı (Makedonya)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ибрахим, Н. (2007). Турскиот говор во Валандово. Необјавена докторска дисертација. Скопје: Филолошки факултет “Блаже Конески”.
- Јашар-Настева, О. (2001). *Турските лексички елементи во македонскиот јазик*. Скопје: Институт за македонски јазик “Крсте Мисирков”.
- Kakuk, S. (1972). Le dialecte turc d'Ohrid en Macedoine. *Acta Orientalia Hungarica*, 26, s. 227-282.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: TDK.
- Karahan, L. (2006). Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda Yazı Dili - Ağız İlişkisi. *Turkish Studies*, 1(1).
- Katona, L. K. (1969). Le Dialecte Turc de la Macédoine de L'ouest. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*. Ankara: TDK. s. 57-194.
- Kowalski, T. (1919). Zagadki ludowe tureckie (Enigmes populaires turques). *Prace Komisji Oriental Istyczny Polskiej Akademii Umiejetnosci, No. I*, Krakow.
- Kowalski, T. (1926). Osmanisch-türkische Volkslieder aus Mazedonien. *WZKM*, XXXIII. 166-231.
- Németh, G. (1956). *Zur Einleitung der türkischen Mundarten Bulgariens*. Sofia: Bulgarische Akademie der Wissenschaften.
- Németh, G. (1983). Bulgaristan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1980-1981*, s. 113-167.
- Пуљевски, Ђ. М. (1875). *Речник от три језика: С. Македонски - Арбански - Турски (Lugat Üç Lisaniden: Misniymance - Arnaudçes ve S. Makedonlucos) - књига II*. Београд: Државна штампарија.
- Пулевски, Ђ. М. (1873). *Речник от четири јазика: I. српско-албански - II. арбански-арнаутски - III. турски - IV. грчки*. Београд.
- Tufan, Ş. (2007). *Language Convergence in Gostivar Turkish (Macedonia)*.

Unpublished PhD thesis. University of Manchester, Faculty of Humanities, School of Languages, Linguistics and Cultures.